Vass Péter

Varietas delectat — Az alternatív választási technikák nemzetközi körképe

Technikai lebonyolíthatóságát tekintve szükségessé teszi-e alternatív választási technikák bevezetését rövid-, illetve középtávon az új választójogi reform? Milyen európai szárnypróbálgatások voltak már a hagyományos „szavazólap-golyóstoll-urna" klasszikus szavazási módozatának kiegészítésére Európában? A cikk a hazai választójogi reform kiváltó okainak elemzését követően számba veszi azokat az opciókat, amelyek a hazai döntéshozók előtt alternatív megoldási lehetőségként jelenhetnek meg a jövőben. A nemzetközi minták és modellek áttekintését főleg a külföldről történő szavazás lebonyolítását megkönnyítendő hazai kiegészítő szavazási módozat kiválasztása és bevezetése motiválja.

Cicerónak a címként is használt mondása, miszerint „A változatosság gyönyörködtet", jól illik a hagyományos urnás szavazást kiegészítő alternatív választási technikák nemzetközi kínálatára. Az eszközök, a módozatok, a választói kultúra, a választási rendszer szárnypróbálgatásra és fejlesztésére allokálható források nagysága, illetve a politika technikai újítások iránti elkötelezettsége és az ehhez kapcsolódó politikai rizikóvállalási képesség is meglehetősen szór a különböző országok esetében. Magyarország ezen a térbeli ábrán alapvetően egy zárt pozíciót elfoglaló ország. Eddig csak hagyományos urnás szavazással működött, eszközök közül is csak informatikai erőforrásokat engedett be a választás lebonyolítási rendszerébe, és azt is csak a feldolgozói oldalra (back office), nem pedig a szavazói oldalra (front office). A választási rendszer megújításával, új ötletek, megoldások bevezetésével kapcsolatosan a hazai politika résztvevői igen óvatosak. Diplomatikusan úgy is fogalmazhatnánk, hogy nem túl innovatívak. Ha a fenti tényezők mellett még figyelembe vesszük a jelentős forrásszűkösséget, akkor nem meglepő, hogy hazánk továbbra is a leghagyományosabb technikai megoldással választó országok egyike. A hazai rigídebb és konzervatívabb helyzet és a sokszínű nemzetközi gyakorlat, valamint „jó gyakorlatok" között meglévő triviális ellentmondás már önmagában is adja annak apropóját, hogy elvégezzük az összehasonlítást és az okfeltárást, de a 2010-2011-es választójogi reform új kihívásaival további okot szolgáltatott ehhez a munkához.

A 2010. április 26-án nyilvánosságra hozott választási eredmények után nyilvánvalóvá vált, hogy Magyarország a rendszerváltás óta másodszor került olyan kivételes helyzetbe, hogy a kétharmados parlamenti többség birtokában - konszenzus nélkül is, pusztán a kormánypártok egyetértése mellett - keresztülvihetővé vált egy érdemi választójogi reform. A választások éjszakáján a kérdés már csupán csak az volt, hogy a szintén kétharmados Horn-kormánnyal ellentétben az új kormány élni fog-e ezzel a lehetőségével, vagy sem. Mára ez már „fait accompli", hiszen kisebb-nagyobb ellenzéki utózöngék ellenére a választójogi reform idén év elejével lezárult. A nem is olyan rövid, hozzávetőleg másfél éves időablakon, ami a választójogi rendszeren nyílt több kérdés - közöttük az internetes szavazás - sem tudta „beküzdeni" magát az újonnan kialakított és mára már kodifikált új választójogi rendszerbe. Az internetes szavazási mód kimaradásának, csakúgy, mint minden egyéb kifelejtett kérdés

„kudarcának” megvolt a maga szakmai-, kulturális-, érdekeltségi- és politikai oka, amelyek viszont még tudományos feltárásra várnak.

A választójogi reform keretrendszerét az új alkotmány és az abban meghatározott „új kategóriás” úgynevezett sarkalatos törvény, a választójogi törvény módosításának ikerpillérei jelentették. Az év elején hatályba lépett 2011. évi CCIII. törvény az országgyűlési képviselők választásáról egy időre ismét pontot tett a választójogi kérdésekre, így a téma újranyitása ismét a jövő bizonytalan homályába veszett.

Kiváltó okok, drive-ok

A választójogi reform a harmadik évezred első évtizedének végére számos ok miatt nagyon aktuálissá vált, és már csak a választásokon megszerzett kétharmadra és a hozzá kapcsolódó politikai szándékra „várt”, mint szikrára, hogy berobbantsa a drasztikus változási folyamatot. Melyek voltak többek közt ezek a tényezők?

- Az 1989-es választójogi berendezkedés és azt kodifikáló 1989-es törvény csak egy átmeneti időszakra, egyszerűbben fogalmazva egyetlen választási ciklusra készült, később folyamatos módosításokon esett át. Az anyagi jogi és eljárásjogi kérdések csak az 1990-es évek végén az 1997. évi C-as, a választási eljárásról szóló törvénnyel váltak külön. Az újszülött magyar demokrácia egyik működési alapköve a kormányozhatóság mindenek feletti megteremtése volt. Egy olyan kritikus átmeneti időszakban, mint a nyolcvanas évek vége, kilencvenes évek eleje, a rendszerváltó pártok mindenképpen el kívánták kerülni a negyedik köztársaság Franciaországából már jól ismert politikai váltógazdaságot, ahol az átlagos kormány életciklusa nem haladta meg a hat hónapot. A francia politológiai szakirodalom nem véletlenül nevezi a kormányok keringőjének - valse des gouvernements (Bainville, [1986]) - a kormányzati váltógazdaságnak ezt az időszakát. A kormányozhatóság melletti hazai politikai elkötelezettség az Antall-Tölgyessy paktum mellett az óvatos és preventív választójogi kodifikációban is érezhetően testet öltött. A parlamenti bejutáshoz szükséges küszöb meghatározása és a vegyes választási rendszer mellett letett politikai voks mind-mind a politikai biztonságot, a szélsőségek kiszűrését és a kormányozhatóságot szolgálta. A lengyel választások eredményeként akkorra már előállt széttöredezett kaotikus lengyel parlamenti összetétel és kiszámíthatatlan belpolitika kellő elrettentő erő volt a hazai politikai elit számára. A relatíve alacsony bejutási küszöb következtében a lengyel politikai stabilitás Franciaország negyedik köztársaságának képét vetítette előre Kelet-Európa északi részén is. 2010-ben joggal merült fel a kérdés, hogy a két évtizeddel ezelőtt megalkotott jogszabályi keret nem érett-e meg formájában és bizony mértékig elveiben az újragondolásra. (Így például az is, hogy a politikai-, társadalmi fejlődés következtében továbbra is ugyanolyan kitüntetett helyet kell-e kapnia a kormányozhatóságnak, mint két évtizeddel korábban, vagy sem.)

- A rendszerváltás gyors iramában részletesen át nem gondolt és a választójogi rendszerbe be nem épített külföldi magyarság jogainak, integrációjának kérdése a mostani választójogi reform során érthető módon intenzívebben merült fel, mint annak idején a rendszerváltáskor, amikor a függetlenség megszerzése volt elsősorban fókuszban, nem

annyira a külföldi magyarság kérdése. A kétharmados parlamenti többség illetve a nemzeti elkötelezettségű kormányzás párosának szinte törvényszerű következménye volt, hogy egyik alap kérdése lesz a nemrég lezárt választójogi reformnak. Ez utóbbi kérdést természetesen politikai hovatartozás szerint ítélik meg a felek nemzeti elkötelezettségnek, vagy éppen hatalmi garanciának nevezve a motivációt.

- Az uniós csatlakozás előtti jogharmonizációs kényszer - miszerint minden magyar állampolgár részére meg kell teremteni a külföldi külképviseleteken történő szavazás lehetőségét függetlenül az állampolgár választás időpontjában történő tartózkodási helyétől – lerombolta a kettős korlátozó „védelmi rendszer" első elemét, az anyaországon belüli tartózkodás kötelmét a választások idejére.

- A második „védvonal" (állandó magyarországi lakcím szükségessége a szavazáshoz) alapjai pedig a mostani, 2010-2011-es választójogi reformmal inogtak meg, mivel a hazai állandó lakcímmel rendelkezés kötelezettsége nemcsak a kormányzati, de még némely ellenzéki választójogi javaslatából is világosan kiolvashatóak voltak.

- Végül, de nem utolsó sorban az Alkotmánybíróság több határozatában hívta fel a figyelmet és „kényszerítette" a magyar parlamentet a választókerületek újrarajzolására, mert az olyan mértékű eltérést mutatott országosan, ami értelmezhetetlenné tette már a szavazatok egyenlőségének elvét. Míg Veszprém 6. választókerületében 74.000 választópolgár juttatott egy képviselőt a parlamentbe, addig Pest megye 12. választókerületében 26.000 ezer.

A történelem során a szavazat leadásának nagyszámú lehetősége alakult ki és honosodott meg a különböző országokban és birodalmakban. Ez az ív a személyes megjelenéstől a cserépdarabokon történő szavazáson át a legújabb kori vívmányig, az elektronikus szavazásig húzódik. De hogyan is állunk ezzel a kérdéssel kis hazánkban? A modernkori választási technikákat elemezve a személyes megjelenés és a papír alapú nyilvántartás volt a legmeghatározóbb választás lebonyolítási forma. Ez az elmúlt évtizedekben egészült ki csupán, akkor is csak a feldolgozási oldalon[1] – tehát ekkor sem a szavazói oldalon – a számítógépes támogatással. Miközben a szavazói oldal (szavazatok leadásának módjaként) informatizálásában soha nem léptük át a Rubicont, az továbbra is mágikus határvonalként húzódik előttünk, mint a Róma provinciába seregével belépni szándékozó Julius Cézár előtt. Mindez idő alatt más országok már évek óta megbízhatóan használják az internetes szavazás gyakorlatát.

A választójogi reform adta kereteken belül az elektronikus szavazás kérdése minden eddiginél erősebb alternatívaként került napirendre[2], ami több tényező együttes hatásának köszönhető:

- Az óvatos és konzervatív politikusi hozzáállás alapján az elektronikus szavazás még akár évtizedekig is tetszhalott állapotban hevert volna kis hazánkban, de a külföldi

[1] Informatikai rendszer támogatja az egyéni jelöltek, listák nyilvántartását, a szavazat összesítést, a szavazólap készítését, a körzetesítést, stb.

[2] De ez az erő csak a téma eddigi felmerüléseivel összehasonlítva volt erős, hiszen a többi téma bőven elnyomta az alapvetően csak technikai és nem hatalmi kérdést képviselő internetes szavazás kérdéskörét.

magyar állampolgárok választójoggal történő felruházásának lehetősége új esélyt biztosított az új technikai megoldási alternatívának. De átütő sikert végül mégsem hozott a szerencsésnek indult témakapcsolás.

- A nemzetközi informatikai technológiai fejlődés időközben olyan eredményeket ért el, amivel informatikailag megfelelő biztonsági garanciák (elviselhető nagyságú kockázat) nyújthatók a mandátumleadás manipuláció mentességének garantálására.
- A jelentős választási költségvetés csökkenése egyre inkább napirendre kerül, főleg a gazdasági válság hatására,(persze csak ha az alacsonyabb ár nem jár az eddigi biztonsági garanciák elvesztésével).
- A 2010-es választási kampány egyik kiemelt eleme éppen a választási informatika volt. Egyfelől annak drágasága[3], másfelől az informatikai alkalmazás fejlesztésének nemzetbiztonsági aspektusa.

A rendszerváltáskor átmenetinek szánt választójogi törvény teljesen hagyományos eljárást és annak papíralapú megvalósítását foglalta törvénybe. Magyarországon a szavazólap-golyóstoll-urna hármasánál történő leragadás nem csak, vagy elsősorban nem technológiai kérdés volt. Sem a közvélemény, sem a politikai döntéshozóknak nem volt meg eddig a kellő informatikai ismeretük és így a bizalmuk sem az áttérés befogadásához. De hát nem volt ez máshogy a többi ország esetében sem. Csak lassú lépéseket követően, gondos próbaüzemeket és teszteket követően vezették be az elektronikus szavazást. Mivel a lakóhelytől távol történő szavazás igénye azonban egyre gyorsabban tört utat magának, ezért megfigyelhető egy klasszikusabb, távolról történő szavazási forma a levélben történő szavazás kialakulása is. Ez egyfajta modus vivendiként létezik azokban az országokban, ahol vagy a politikusok, és/vagy a társadalom bizalmi tőkéje nem engedi még be az elektronikus szavazás technikáját a mindennapokba.

A 2004-es Európai Uniós csatlakozásunkig a lakóhelytől távol eső szavazás csak belföldön és az is csak előre tervezett és dokumentált módon történhetett. Vagyis aki előre tudta, hogy a szavazás napján nem tartózkodik állandó lakhelyén, az előre kérhette a területileg illetékes választási szervtől, hogy a névjegyzékből történő törlésével párhuzamosan bocsássa ki azt az igazolást, aminek birtokában a választás napján a tartózkodáshely szerint illetékes választási iroda majd felveszi az ottani névjegyzékébe és ez alapján adhatja le majd voksát. Ez azonban a választójogi egyenlőség elvét sérthette, mivel így lehetséges volt, hogy valaki a két fordulót két külön helyszínen, külön jelöltekre, és külön listákra adta le. Ezen a szűk mobilitási faktoron az EU csatlakozást megelőző jogharmonizáció és azt követő eljárásrendi módosítás változtatott. Vagyis külső (uniós kényszerre) tudtunk csak továbblépni eljárásilag is, de ekkor sem mertük meglépni a technológiaváltás kényesebb lépését, maradtunk a hagyományos megoldásnál.

A lakóhelytől távoli szavazás technikai alternatívái

A lakóhelytől távol történő szavazás esetére több lehetőség is kínálkozik, amelyek a magyar pártok és a választást támogató szakértői stáb előtt választási alternatívaként voltak jelen. A lenti ábra most az egyszerűség kedvéért nem számol azokkal a megoldásokkal (pl.: sms-ben

[3] LMP sokallta a fejlesztési költségeket és nyílt forráskódú rendszer bevezetését javasolta.

történő szavazás), amelyek akár ígéretesnek is tűnhetnek, de jelenlegi technikai kiforrottságuk még messze elmarad a többi alternatív megoldáséhoz képest.

1. Ábra
A lakóhelytől távol történő szavazások eseteit bemutató esetfa

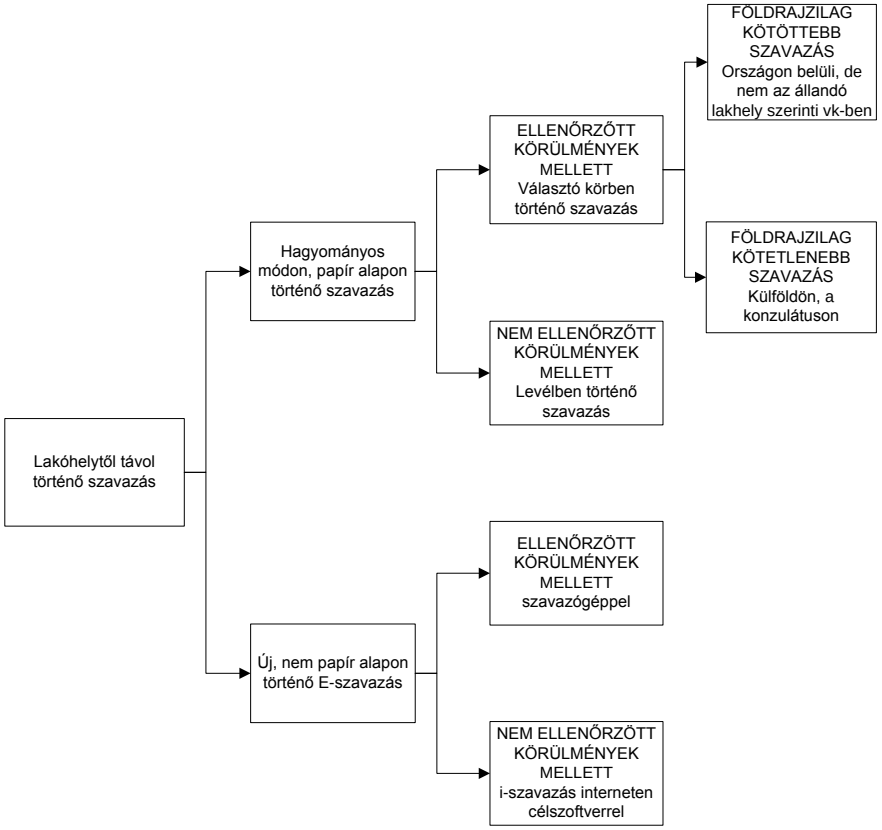

Forrás: A szerző saját készítésű ábrája

A hagyományos technika

A klasszikusabb ágával kezdve a lakóhelytől távoli szavazást legfontosabb megemlíteni a választókerületi szavazást, ami gyakorlatilag vagy az adott országon belüli, de nem a lakóhely szerint illetékes szavazókörben történő szavazást jelenti, vagy külföld tartózkodás esetében a külképviseleteken megrendezett szavazást. Mindkettőben közös, hogy a személyazonosítás hatósági személyek által biztosítottan, ellenőrzött módon történik a szavazás során. Ez a klasszikus triumvirátus – a szavazólap-golyóstoll-urna – technikája, ami a legelterjedtebb szavazási mód a világon. Szavazási technikáját illetően egy régi (klasszikus), külföldi alkalmazását tekintve a hazai választások esetében viszont fiatal módozatról van szó, ugyanis az uniós harmonizációhoz kötődik a külföldről történő szavazás lehetőségének hazai bevezetése. Ennek költségei már beépültek a hazai választási rendszer költségvetésébe. A legfrissebb jogszabályi módosulások kapcsán azonban érdemi terheléskülönbséget és költségnövekedést okozhatnak majd a jelentős magyar kisebbséggel rendelkező országok külképviseletein a választásra jogosultak új, külföldi állandó lakcímmel rendelkező magyar állampolgárainak bekapcsolódása a hazai választás rendszerébe. Nemzetközileg - Európán

belül is - elterjedt jelenség a külföldön élő, de az anyaországhoz tartozó kisebbség (elszakadt nemzettestek) bizonyos fokú bevonása az anyaországbeli parlamenti választásokba. Az ilyen speciális külföldi szavazó csoportot jószerivel mindenhol hagyományos szavazási technikával kezelik le az érintett országok. Nálunk a részvétel ilyen irányú és dimenziójú kiterjesztése kipróbálatlansága okán egyelőre új és ismeretlen pénzügyi szükségletű feladatként fog jelentkezni az első időszakban. A hagyományos szavazólap-golyóstoll-urna hármas technikával a szavazók számának fent leírt növekedése biztos, hogy azonnali további erőforrásigényt fog jelenteni a szavazás lebonyolítói oldalán, hiszen összehasonlíthatatlanul nagyobb részvételre kell majd számítani bizonyos kirendeltségeken. A 2010-es választások óta pedig tudjuk, hogy milyen jelentős problémát és így politikai kockázatot rejthet az egy választókörben megfelelő, időben lekezelni nem tudott szavazók esete. Ez a 2010-es lecke nagy politikai motivációt fog jelenteni a szavazás fent említett technikai megoldásához és az ahhoz szükséges pénzügyi eszközök biztosításához. Hatványozottan igaz ez az állítás, ha a jelenlegi ellenzéki pártok logikája mentén feltételezzük azt, hogy a mostani kormánypártok jelentős külföldi támogatásra számítanak a külföldi szavazókörökből. Hibázni tehát majd nem lehet. A hagyományos technikai megoldás lebonyolítására és annak pénzügyi igényeire hivatalos számok még nem állnak rendelkezésre, de az biztos, hogy a teljes választási költségvetéshez képest nem számottevő nagyságrendről van azért szó.

Postai levélben történő szavazás

A másik papír alapú alternatíva - a postai levélben történő szavazás - nem teszi lehetővé az ellenőrzött személyazonosítást és a biztonságos szavazási feltételeket, ugyanakkor sokkal nagyobb szabadságfokot biztosít a szavazóknak a tartózkodás helyét illetően, és jelentősen csökkenti a szervezéssel, lebonyolítással járó állami feladatokat és így a költségeket. Így például nem kell majd többek közt külföldre választási stábot, eszközöket utaztatni. A postai úton történő szavazás több fordulós levélváltást feltételez ugyan a választó és a választást lebonyolító intézmények között (jelentkezés, csomag kiküldés, szavazás, stb.), de ennek költsége még mindig elenyésző a külföldi szavazás személyes megjelenésén alapuló, előbb kifejtett alternatívához lépest. Az persze tény, hogy feldolgozói oldalon a levélforgalom szervezésére, lekezelésére megfelelő stábbal kell majd bővíteni a jelenlegit, és ennek is lesz költségkihatása.

Az elektronikus szavazás esetében nagyon fontos megkülönböztetni az e-voting fogalmát az i-votingétól. Míg az első az elektronikusat jelenti, vagyis minden olyan megoldást, ahol a választó valamilyen elektronikus eszköz (pl.: szavazógép, szavazó toll, stb.) közbeiktatásával adja le a voksát, addig az i-voting az interneten keresztül történő szavazást jelenti, ami ennek egy alesete.

Szavazógépes szavazás

Az elektronikus ágon létezik az ellenőrzött körülmények között, a választóhelyiségekben leadott elektronikus szavazat, amit szavazógépekkel biztosítanak. Ezek első bevezetéskori költsége igen tetemes a nemzetközi példák alapján. Ritkán használják a gépeket, ezért a megtérülési rátájuk se jó, gyorsan amortizálódnak főleg szoftver oldalon és az elektronikus módból fakadó előnyök közül is csak a pontosságot és a gyorsaságot tudják magukénak, ugyanakkor a kézi számlálásnál átláthatatlanabb összesítési módból kifolyólag sokkal

nagyobb bizalmatlanság övezi ezt a megoldást a társadalom részéről. Ráadásul a külföldi magyarok választási folyamatba történő integrálásával a helyszíni megjelenés (ellenőrzött körülmények) miatt a hagyományos technikánál felvetett létszám problémából eredő erőforrás problémák ugyanúgy fenn fognak állni, hiszen a megnövekedett szavazótábort kell tudni fogadni és időben kezelni tudni, azzal a különbséggel, hogy még az új elektronikus beolvasásra szolgáló eszközök is további forrásigényt jelentenek majd. Ez a megoldás valószínűsíthetően az egyik legdrágább módozat lenne.

Interneten történő szavazás

Végül az elektronikus ágon is van nem ellenőrzött körülmények között bonyolítható választási alternatíva, ez pedig az interneten történő szavazás. Több szakértő meglátása szerint a jövő egyik legígéretesebb alternatívája lehet ez a szavazási módozat. Előnyök persze nincsenek hátrányok nélkül, így ezek együttes figyelembevételével lehet megítélni ezt az alternatívát is. Ebben az esetben a külképviseletekre történő választási stáb kitelepítése, valamint elektronikus szavazóeszközök megvétele és azok karbantartása nem merül fel költségként, viszont informatikai rendszerfejlesztésre és eszközbeszerzésre szükség lesz. Költségoldalát tekintve valószínűsíthetően az egyik legköltségkímélőbb megoldásról van szó.

Mivel a teljes hazai megvalósulás egyik fent említett módozatára sincsen hivatalos költségszámítás jelenleg, ezért ahol lehetséges (elektronikus szavazás módozatai) volt a külföldi példák esetében a költségoldal elérhető elemeit is feltünteti a következő fejezet.

Nemzetközi helyzetkép

Mielőtt rátérnénk a hazai helyzetre, lássuk röviden a nemzetközi helyzetképet. A klasszikus, „fülkés" szavazást nem érdemes külön elemezni, ez a legelterjedtebb, legismertebb és legrégebbi szavazási mód, ezek előnyei és hátrányai egyaránt ismertek. Mivel Magyarországon is ezt használjuk, ezért az egyes alternatívák ehhez viszonyított előnyeit és hátrányait érdemes áttekinteni (az alternatívák egymáshoz történő viszonyítása mellett természetesen). A levélben történő szavazás vitathatatlan előnye, hogy nem kell sem az állandó lakhelyen, de még csak az állampolgárság szerinti országban sem tartózkodni, vagyis elég nagy a megoldási alternatíva „szabadság faktora", de mégsem teljes, hiszen bárhol is legyünk a világban a posta közvetítő szerepe mégis csak adott, vagyis a postaláda, vagy postahivatal formájában mégis csak érvényesül egy minimális helyhez kötöttség. A postai küldeménykézbesítés nem elég megbízható mivolta, a potenciális szavazói befolyásolhatóság, hamisíthatóság, stb. mind-mind figyelembeveendő szempontok. Nem tartozik a legelterjedtebb alternatívák közé, talán azért is, mert több körös levelezéssel jár (általános kiértesítés, választó válasza a levélben történő szavazás bejelentéséről, a szavazáshoz szükséges csomag kiküldése a szavazópolgárnak, majd zárásként a „szavazat beküldése levélben" tevékenység zárja a sort), ami a választás lebonyolítási határidő lerövidíthetősége ellen hat. Ezt a módszert alkalmazzák több európai országban is (pl.: Svédország , Ausztria).

Svédország – postai levélben történő szavazás

Svédországban például mint egyébként általában mindenhol kiegészítő szavazási módszerként van jelen. 1982-ben vezették be akkor még bizonyos korlátozásokkal, de 2002-óta valamennyi külföldön tartózkodó svéd állampolgár számára adott a levélben történő szavazás lehetősége. A levélben leadott szavazatok mellett a külképviseleteken is lehet természetesen hagyományos módon voksolni. A postai szavazáshoz szükséges választási csomagból kivett szavazólapon leadott szavazatát a svéd szavazópolgárnak egy borítékba kell raknia, majd ezt egy újabba, amin a választás szabályszerűségének garanciájaként két tanú aláírása és személyazonosítója, valamint a választó sajátkezű aláírása és regisztrációs száma kell szerepeljen. A tanuk állampolgársága irreleváns, de nagykorúnak - 18 év - kell lenniük. Feladatuk annak szavatolása, hogy nem erőszak hatása alatt cselekedett a választó a szavazólap kitöltésekor. A tanuk azonosítására nincs módja a Svéd Választási Bizottságnak, hiszen a külföldi állampolgárok személyi azonosítóinak vizsgálatára nincs se jogi, se technikai eszköze, mégis egyfajta garanciális elemként működik. Gyanú esetén a szavazat érvénytelenítése, és/vagy a rendőrségi nyomozás kezdeményezése tartozik a Svéd Választási Bizottság arzenáljába. Ezt követően újra borítékolás következik, ezúttal harmadszorra, amire már csak a svéd Választási Bizottság címét kell felírni és felragasztani a bélyeget. A postai út kiszámíthatatlansága miatt 45 napos időkeretet hagynak a postai úton szavazni kívánóknak a voksuk eljuttatására. (K. Lemon, [2007])

Ausztria – postai szavazás postai úton

Ausztriában 1990-ben vezették be a külföldről történő szavazás lehetőségét. Ennek egyedisége abban állt, hogy nem politikai konszenzus, vagy egységes társadalmi akarat következtében valósult meg, hanem a Legfelsőbb Bíróság, illetve az Alkotmánybíróság ítélete nyomán. Egy külföldön élő osztrák állampolgár állampolgári jogának csorbításaként élte meg, hogy nem szavazhat külföldről, így Don Quijote-ként indította meg jogi harcát az osztrák jogalkotóval szemben, amit végül siker koronázott. A siker mellett fontos megjegyezni, hogy a bonyolult eljárás és a nem elég világos szabályozás miatt a bevezetés első szakasza igen sikertelennek minősült, hiszen formai hiba miatt a postai úton beérkezett szavazatok 25%-a érvénytelen volt. Később ezen sikerült érdemben javítaniuk a választást szervezőknek. A svéd példához közel hasonló módon zajlik a levélben történő szavazás, azzal a különbséggel, hogy azok leadhatók a külképviseleteken is. (R. Stein [2007])

A szavazógépes megoldásokat Európában a kilencvenes évek eleje óta használják, általában sikerrel (például: Belgiumban 1991-óta, Németországban 2001-óta). A bevezetés fokozatossága és önkéntessége miatt a társadalmi ellenállás mindenhol sokkal kisebb volt a vártnál, annak ellenére, hogy az összeszámlálás folyamata a kézi számláláshoz képest sokkal átláthatatlanabb.

Belgium – szavazógépes gyakorlat

A 2003-as belga választásokat alapul vevő tanulmány szerint a választópolgárok 90%-a tartotta megbízhatónak a szavazógépes megoldást. Míg a szavazatösszesítésben a szavazógépes összesítés 5 órát „hozott”a kézi számláláshoz képest, addig a remélt olcsósági illúzió szertefoszlott. A 2007-es választásokon működő 10.000 szavazógép beszerzésének működtetésének és egyéb járulékos költségéből kifolyólag a szavazógépes elektronikus

szavazás 3-szor olyan drágának (1,5 Euro versus 4,5 Euro) bizonyult egy választóra vetítve[4], mint a klasszikus megoldás (S. de Mul [2007]).

Németország – szavazógépes gyakorlat

A német példa szintén rávilágít a megoldás költségességére. Igaz ugyan, hogy a bevezetéskor jelentkezik a költségek túlnyomó része az eszközök beszerzésével (darabonként 3.000-4.000 Euro), de a karbantartás és az amortizációs frissítés - főleg szoftveroldalon - jelentős költségelem a későbbi életciklus során. A németországi gyakorlat alapján az állítható, hogy Németországban a 4.000 lélekszámúnál nagyobb település esetén érte meg[5] a szavazógépek alkalmazása (J. Berres [2007]).

Észtország – i-voting

Az i-voting világon első országos szintű megvalósítását Észt ország jegyzi visszavonhatatlanul, aminek nemcsak, az internetes szavazás iránti társadalmi elkötelezettség az oka, hanem az is, hogy hagyományosan nagyon erős elektronikus kormányzati alapokkal, gyakorlattal rendelkező országról van szó. Miért ilyen erős a korreláció az e-közigazgatásban és az i-voting-ban elért fejlettségi szintek között? Azért, mert az internetes szavazás egyik kulcs problematikája a választásra jogosult és választani akaró állampolgárok távoli, „ellenőrizetlen" környezetből történő azonosítása. Ehhez, ha megvan már a kiépült elektronikus azonosítási rendszer, akkor elhanyagolható további technikai megoldást követően már csak a politikusok, döntéshozók és a társadalom befogadó készségéért kell megvívni a harcot. Az interneten, a szavazógéppel és egyéb más elektronikus eszközzel, sőt még a levélben történő szavazás esetében is igaz, hogy csak kiegészítő jelleggel jelennek meg az úgynevezett klasszikus „fülkés" szavazási mód mellett. A világ első országos szinten lebonyolított internetes szavazását Észtország bonyolította 2002-ben. Az internetes szavazás alapját az észt adatvédelmi törvényben előírt e-személyi igazolványon (bevezetése 1999-ben kezdődött meg) alapuló személyazonosítási eljárás képezi. A jogszabályi alap érdekessége, hogy az alkotmány csak az elnökválasztást rögzíti, és nincs általános választójogi törvényük, hanem minden választást külön törvény szabályoz, amit egyszerű többséggel fogadnak el. Az internetes szavazás egyik legnagyobb potenciális hátrányának, a külső kényszer alatt történő szavazás kivédésére a hagyományos egy napos és egyszeri szavazási aktus helyett az interneten történő szavazásra egy hosszabb periódus áll a választók rendelkezésére, amely alatt a saját szavazat bárhányszor módosítható. Ezen felül utólag a szavazókörzetben történő személyes voksolással még hagyományos úton is felül lehet írni az interneten leadott saját szavazatot. A személyazonosításra használt kártya két PIN kóddal rendelkezik, amelyből az egyik a személyazonosságot, a másik a digitális aláírás hitelességét erősíti meg. A biztonság érdekében a szavazónak mindkettőt használnia kell. A kártyát egyébként a hazai kártyaprojektben meglévő tervekhez hasonlóan – csak ott már gyakorlatban is

[4] Fontos megjegyezni, hogy a választási költségek megállapítása és a teljes bekerülési összeg (TCO – Total Cost of Ownership) számítása bonyolult dolog és még a szakemberek között sem egységes. Sok költséget eleve nehéz számszerűsíteni, és az is vitatott bizonyos esetekben, hogy mely költségelemeket kell és melyeket nem beszámítani a képletbe.

[5] A számításoknál figyelembe kell venni az eltelt időt, illetve a német viszonyokat. Azok egy az egyes magyar megfeleltetése bizonyosan téves végkövetkeztetéshez vezetne.

kipróbálhatóan - többféle egyéb feladatra is fel lehet használni, így például Észtországban e-bérlet funkciót is el tud látni a kártya. Az internetes szavazás másik nagy kihívása épp annyira informatikai, mint igazgatási probléma, ez pedig a személy azonosságának és a szavazatának valós szétválasztása a választás titkosságának garantálása érdekében. Erre az úgynevezett „kettős boríték"elvét alkalmazzák, amely során informatikai rendszerben is külön fizikai tárolókon történik a két adat szétválasztott tárolása. Minden technikai és igazgatási bravúr ellenére egy probléma továbbra is él: szinte lehetetlen a szavazás menet közbeni direkt megfigyelése, mindig a forráskódba vetett bizalmon alapszik az eredmény elfogadása.

Végkövetkeztetés, kitekintés

Az internetes szavazás előnyeit és hátrányait világosan látszik, hogy egyelőre technikai szempontból a levélben történő szavazás mellett az egyik, ha nem a legjobb rendelkezésre álló alternatíva a külföldről történő szavazáshoz, abban az esetben, ha terheléses, vagy egyéb okok miatt nem a kirendeltségeken, vagy nem csak ott kívánják megoldani a külföldön tartózkodó és hazai állandó lakcímmel nem rendelkező magyar állampolgárok szavazását. Egyfelől a magyar állampolgárok szavazása irreálisan nagy szavazási forgalmat generálhat főleg a szomszédos országok külképviseletein, ahol jelentős magyar kisebbség él. Másfelől az internetes szavazás gyors (akár ellenőrzött, akár nem ellenőrzött körülmények között történik a szavazás. Nem igényli a külképviseletekre történő fizikai odautazást, ami növelheti a szavazáson történő külföldi részvétel arányát, így megint csak kevesebb potenciális szavazat esne ki földrajzi okok (pl.: választó külképviseletre történő utazásának nehézsége, költségei) miatt. Ez az új szavazási módozat különösen azokban az országokban jelentene megoldást, ahol nincs külképviselet, vagy azt más országgal közösen egy harmadik országban lévő hazai külképviselet látja el. A szavazatok biztos célba juttatását és a nem ellenőrzött körülmények között, távolból történő szavazás esetén nélkülözhetetlen személyazonosítást tekintve is vitathatatlanul a legígéretesebb megoldás. A postai út mindig is bizonytalan marad jellegénél fogva. Nemcsak azért, mert sokkal gyakoribb egy levél téves címre történő kézbesítése, vagy elvesztése, mint elektronikus megoldás esetén, hanem azért is, mert egy potenciális kézbesítési késés miatt könnyen kicsúszhat egy szavazat az érvényességet jelentő időablakból, és ez esetben az adott szavazat technikai okok miatt veszhet el. Viszont látni kell azt is, hogy a hazai e-közigazgatási alapok hiányosak az i-voting azonnali, vagy rövidtávú bevezetéséhez, mivel ma még nem áll az állampolgárok rendelkezésére alanyi jogon széles körben elterjedten, ingyen a digitális aláírás, vagy egyéb elektronikus azonosító. Ez persze nem feltétlenül az internetes szavazás általános hiányossága, hanem csak ország specifikum, hiszen Észtországban ezt a problémát már régóta megoldották. Miközben gyakran hangzik el érvként az interneten történő szavazás mellett, hogy az olcsóbb a hagyományos választás lebonyolításánál, fontos látni, hogy valójában nem egy kizárólagosan bevezethető szavazási mód, hiszen még a már minden technikai feltétellel és megfelelő e-írástudással rendelkező Észtországban is csak kiegészítő szerepet játszik az internetes szavazási mód. Vagyis mivel kiegészítő jelleggel jelenne meg, ezért első bevezetési és későbbi üzemeltetési költségei addicionális teherként jelentkeznének a költségvetés részére. A választás teljes költsége (hiszen nem csak az állam oldalán felmerült költségeket kell pusztán nézni, hanem a választópolgárok oldalán felmerülteket is) amúgy sem számszerűsíthető teljes pontossággal. Az olyan implicit költségelemek, mint az utazás megspórolása internetes szavazás esetén csak közelítésekkel becsülhető, de mivel nem állami oldalon merül fel ez a költségelem, ezért

amúgy sem számolnak vele a választási költségvetés összeállításakor. Vitathatatlan, hogy ennek az új szavazási módnak a mostani választójogi reformból történő kihagyása hosszabb időre ismét „lejegelte” ezt a kérdést, pedig most lett volna igazán jó alkalom a kérdés érdemi megtárgyalására, bevezetésére. Az internetes szavazás bevezetéséhez a technológia mára lényegében felzárkózott a szakma funkcionális igényeihez, a lakosság átlagos e-írástudása elérte, sőt meg is haladta a bevezetéshez szükséges minimum szintet, a költségoldalát tekintve pedig az egyik legköltségkímélőbb megoldásról van szó a meglévő alternatívák között. A kedvező együttállások ellenére a „puzzle darabok” a most lezárt választójogi reform keretei között mégsem voltak összeilleszthetők, a döntéshozók nem lépték át a Rubicont. A főleg politikai megfontolásokból történt meghiúsulás következtében az internetes szavazás, mint kiegészítő szavazási módozat átmenetileg tehát tovább alussza csipkerózsika álmát, és a hazai és nemzetközi helyzet közötti jelentős kontraszt egyre szembetűnőbb lesz nemzetközileg is.

Hivatkozások

- Az Országgyűlés Alkotmányügyi, igazságügyi és ügyrendi bizottságának, az országgyűlési képviselők számának csökkentéséhez szükséges választójogi reformot előkészítő albizottságának üléseiről készült jegyzőkönyvek.
- Országos Választási Iroda, 2007, OVI belső kiadvány a nemzetközi gyakorlatról, OVI
- SZOBOSZLAI GYÖRGY, 2004, A közjogi választások egyes elméleti és gyakorlati kérdései; Magyar Közigazgatási Intézet, Budapest
- JÖRG BERRES, Moderne Wahlsysteme 2007 Gegenwart und Zukunft; ppt presentation; International Conference, Budapest, Advanced Voting Techniques 2007. Present and Future (14-15 November 2007)
- ROBERT STEIN, After 60 Years of Preparation – Postal Voting for Everyone; ppt presentation; International Conference, Budapest, Advanced Voting Techniques 2007. Present and Future (14-15 November 2007)
- STEPHAN DE MUL, Belgian Electronic Voting; Challenges of E-Voting: The Belgian Case study; ppt presentation; International Conference, Budapest, Advanced Voting Techniques 2007 Present and Future (14-15 November 2007)
- KRISTINA LEMON, 2007 – Implementation of Postal Voting in Sweeden; ppt presentation; International Conference, Budapest, Advanced Voting TechniqSues 2007. Present and Future (14-15 November 2007)
- DR. KUKORELLI ISTVÁN, 2007, Alkotmánytan I., Osiris Kiadó, Budapest
- JACQUES BAINVILLE, 1986, Histoire de la France, Marabout, Paris
- A szerző interjúja Dr. Rytkó Emília választási szakértővel, az OVI volt vezetőjével
- Az adatvédelmi biztos honlapján található ajánlása és vizsgálatainak eredményei: http://abiweb.obh.hu/abi/index.php?menu=aktualis/archivum/ajanlasok&dok=9272
- http://www.osce.org/hu/odihr/elections/hungary/16169
- www.adatvedelmibiztos.hu
- www.wikipedia.hu